

สารบัญ

บทที่ 1	สภาพภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อมและสังคม	1
1.	สภาพภูมิศาสตร์	1
1.1	ที่ตั้ง	1
1.2	รูปร่างและขนาด	1
1.3	ลักษณะภูมิประเทศ	2
1.4	ลักษณะภูมิอากาศ	2
2.	ทรัพยากร	3
2.1	ทรัพยากรแร่ธาตุ	3
2.2	ทรัพยากรป่าไม้	3
2.3	ทรัพยากรน้ำ	4
2.4	ทรัพยากรดิน	4
2.5	ทรัพยากรเพื่อนันทนาการ	4
3.	สภาพแวดล้อม	5
4.	ประชากร	6
5.	การปกครอง	9
5.1	ราชการบริหารส่วนกลาง	10
5.2	ราชการบริหารส่วนภูมิภาค	11
5.3	ราชการบริหารส่วนท้องถิ่น	13
6.	การศึกษา	20
บทที่ 2	พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น	23
1.	การตั้งถิ่นฐาน	23
2.	ลำดับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์	23
2.1	เมืองเขลางค์ : สมัยทริภุชชัย	23
2.2	เมืองเขลางค์ : ยุคเชียงใหม่	24
2.3	ลำปางยุครัตนโกสินทร์	25
2.4	ความสำคัญของเมืองเขลางค์สมัยราชวงศ์มังราย(พ.ศ. 1845-2101)	25
3.	เหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์	26
3.1	ยุคแห่งการกอบกู้บ้านเมืองของชาวนครลำปาง	26

3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างนครลำปางกับกรุงเทพฯในสมัย รัตนโกสินทร์ตอนต้น	27
3.3 สงครามคราวพม่าตีนครลำปางและป่าซาง(พ.ศ.2330)	27
3.4 สงครามคราวพม่าตีเชียงใหม่(พ.ศ.2340)	29
3.5 สงครามขับไล่พม่าออกจากเขตแดนล้านนาไทย (พ.ศ.2345-2347)	29
3.6 การจัดรูปการปกครองในสมัยปัจจุบัน	32
4. บทความเกี่ยวกับประวัติศาสตร์จังหวัดลำปางของนายศักดิ์ รัตนชัย	33
4.1 ลำปางก่อนประวัติศาสตร์	33
4.2 บทบาทลำปางยุคเมืองนคร	34
4.3 จังหวัดลำปางกับตัวอย่างปัญหาพัฒนาประวัติศาสตร์มรดกไทย	36
4.4 ร่องน้ำประวัติศาสตร์ไทยดงแม่ปางเมือง	57
บทที่ 3 มรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของท้องถิ่น	61
1. มรดกทางธรรมชาติ	61
1.1 พื้นที่ป่า	61
1.2 พืชพรรณไม้	62
1.3 สัตว์ป่านานาชนิด	63
1.4 แร่ธาตุ และรัตนชาติ	63
1.5 ต้นน้ำลำธารและแหล่งน้ำสำคัญ	64
2. มรดกทางวัฒนธรรม	66
2.1 โบราณวัตถุโบราณสถาน	66
2.1.1 โบราณวัตถุนครลำปาง	66
2.1.2 ศาสนวัตถุสำคัญของนครลำปาง	68
2.1.3 แหล่งโบราณคดีในจังหวัดลำปาง	74
2.1.4 สถาปัตยกรรมสำคัญ	78
2.1.5 โบราณสถาน	90
2.2 ศิลปหัตถกรรมและงานช่างท้องถิ่น	90
2.2.1 จิตรกรรม	90
2.2.2 งานช่างท้องถิ่น	94

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ. 2544. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์
และภูมิปัญญา จังหวัดลำปาง. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการฯ.

2.3 ภาษาและวรรณกรรม	104
2.3.1 ภาษาในจังหวัดลำปาง	104
2.3.2 จารึกลำปาง	110
2.4 การละเล่นพื้นบ้าน นาฏศิลป์และดนตรี	111
2.4.1 การละเล่นพื้นบ้าน	111
2.4.2 นาฏศิลป์พื้นบ้านลำปาง	113
2.4.3 ดนตรีพื้นบ้านลำปาง	118
2.5 ศาสนา ความเชื่อ พิธีกรรม	123
2.5.1 พระพุทธศาสนาในนครลำปาง	123
2.5.2 ศาสนาคริสต์	126
2.5.3 ศาสนาซิกข์	128
2.5.4 ศาสนาฮินดู	128
2.5.5 ศาสนาของชาวจีน	128
2.5.6 ศาสนาอิสลาม	130
2.6 ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น	131
2.6.1 ประเพณีในรอบ 12 เดือน	131
2.6.2 ประเพณีที่ทำเป็นครั้งคราว	133
2.6.3 การแต่งกายของจาวละคอน	147
2.6.4 กิริยามารยาท	148
2.6.5 วัฒนธรรมอาหารการกิน	149
บทที่ 4 ภูมิปัญญาชาวบ้านและเทคโนโลยีท้องถิ่น	153
1. เทคนิควิทยาการเพาะปลูก	154
1.1 เทคนิควิทยาการส่งน้ำ	154
1.2 เทคนิควิทยางานดิน	156
1.3 เทคนิควิทยาการเลี้ยงวัวควาย	160
1.4 เทคนิควิทยาการหว่านกล้าและปักดำ	162
1.5 เทคนิควิทยาการเก็บเกี่ยว	163
1.6 เทคนิควิทยาการเก็บข้าวเปลือก	168

2. เทคนิควิทยาการจับสัตว์	170
2.1 เทคนิควิทยาการจับสัตว์จำพวกนก	170
2.2 เทคนิควิทยาการจับสัตว์สี่เท้าขนาดเล็ก	175
2.3 เทคนิควิทยาการจับแมลง	180
2.4 เทคนิควิทยาการจับสัตว์น้ำ	183
3. ภาษาและวรรณกรรมลำปาง	190
3.1 วรรณกรรมมุขปาฐะ	191
3.2 วรรณกรรมประเภทลายลักษณ์	191
4. ชีต : ภูมิปัญญาชาวบ้านมิติแห่งคุณภาพชีวิตและสังคม	220
5. กองทุนชุมชน	225
บทที่ 5 เอกลักษณะของท้องถิ่น	231
1. เอกลักษณะทางธรรมชาติ	231
2. เอกลักษณะทางวัฒนธรรม	239
2.1 หัตถกรรมช่างฝีมือ	239
2.2 ศิลปกรรม	242
2.2.1 เอกลักษณะทางดนตรีของลำปาง	242
2.2.2 เอกลักษณะทางนาฏศิลป์ของลำปาง	250
2.2.3 เอกลักษณะทางศิลปะของลำปาง	258
2.3 วัฒนธรรมอาหารการกิน	260
2.4 ขนบธรรมเนียมประเพณี	262
2.5 เอกลักษณะทางภาษา	265
2.6 เอกลักษณะทางยานพาหนะ : รถม้าลำปาง	265
บทที่ 6 บุคคลสำคัญของจังหวัดลำปาง	269
1. บุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์	269
1.1 หมื่นดั่งนคร	269
1.2 นานาทิพย์ช้าง	272
1.3 เจ้าศรีอโนชา สุรสีห์พิษณุวาธิราช	275
1.4 พญาพรหมโวหาร	277
1.5 พลตรีมหาอำมาตย์โท เจ้าบุญวาทย์วงษ์มานิต	279

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ. 2544. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะ และภูมิปัญญา จังหวัดลำปาง. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการฯ.

1.6	จอมพลมหาอำมาตย์เอก เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี(เจิม แสงชูโต)	284
1.7	พระยาอนุชิตชาญไชย	286
1.8	นายร้อยเอกแฮนซ์ มาร์คเวอร์ค เย็นเซ็น	287
2.	บุคคลสำคัญทางวัฒนธรรม	288
2.1	พระเทพวิสุทธิโสภณ	288
2.2	พระครูสุนันทนวกิจ	290
2.3	พระสิทธิปัญญาภรณ์	291
2.4	หลวงพ่อกษม เขม โภ	292
2.5	พระครูรัตนาคม	295
2.6	พระครูรัตนานุรักษ์(หลวงพ่อก้าว)	297
2.7	พระครูสุนทรกัมภีรญาณ	300
2.8	พระครูสุวรรณนันทสาร	303
2.9	ส.ธรรมยศ	304
2.10	คุณหญิงวลัย ลีตานุช	306
2.11	ครูเต้า ณ ลำปาง	308
2.12	นายบุญมา ไชยมะโน	310
2.13	นายศักดิ์ รัตนชัย	311
2.14	ดร.อุดมศักดิ์ ศักดิ์มั่นวงศ์	315
2.15	ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช	316
	ลำดับเจ้าคณะจังหวัดลำปาง(เจ้าคณะเมือง)	318
	ทำเนียบประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดลำปาง	318
	รายนามนักกีฬาทีมชาติไทย ที่ทำชื่อเสียงให้จังหวัดลำปาง	319
บทที่ 7	พระมหากษัตริย์คุณในการพัฒนาท้องถิ่น	321
1.	การเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเยือนจังหวัดลำปาง	318
2.	พระราชกรณียกิจที่ทรงมีต่อการพัฒนาจังหวัดลำปาง	325
2.1	โครงการชลประทานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	325
2.2	โครงการพัฒนาและรณรงค์การใช้หญ้าแฝกอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	333
2.3	แผนรณรงค์การขยายผลในระบบการผลิตตามทฤษฎีใหม่	
	ตามแนวพระราชดำริ	334
บรรณานุกรม		335

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ. 2544. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา จังหวัดลำปาง. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการฯ.